

Josep HERNANDO

NOTÍCIES SOBRE LA BÍBLIA EN CATALÀ I LA INQUISICIÓN ESPAÑOLA EN ACABAR EL SIGLE XV

L'existència i, per tant, la lectura, de la Bíblia, sencera o de part d'ella, com el *Gènesi*, els *Proverbis*, els *Salms*, els *Evangelis* o els *Actes dels Apòstols*, en llengua vulgar o en català, és constant a les biblioteques dels barcelonins, clergues i seglars, els segles XIV i XV. Ho hem pogut constatar en fer la recerca dels instruments notariais d'aquests segles, que fan referència al llibre, es conserven dins els protocols dels arxius de la ciutat de Barcelona i ja fa anys que són objecte de la nostra recerca¹.

El decret del 14 de març de 1497, donat per l'inquisidor Fernando de Montemayor, publicant-lo reafirmà la prohibició de l'edició i possessió de la *Bíblia*, o de qualsevol dels seus llibres, en llengua vulgar. D'aquí que Guiu Camps, en el seu estudi de la prohibició i, en conseqüència, de la desaparició de les Bibles en llengua catalana, situés aquest fet al final del 1497 o principi del 1498. Però, tal com feia notar el mateix Guiu, tot citant el treball de Madurell-Rubió sobre el llibre en la Barcelona contemporània, cal situar aquest fet força abans.² De fet, la primera notícia de la crema de la Bíblia ja és documentada el 1492, tal com consta en l'inventari dels béns del ciutadà de Barcelona Jaume Sa Pila, en ser lliurada la *Bíblia* en llengua catalana, que aquest posseïa, en poder dels inquisidors per a ésser cremada, amb d'altres llibres, a la Plaça del Rei [doc. 1].

A partir d'aquí l'exigència dels inquisidors perquè hom els lliurés les Bibles, o les seves parts, escrites en llengua catalana, devia ésser freqüent, com hom pot veure en la nota marginal d'un instrument de venda simulada de di-

1. Cf. J. HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*, Barcelona, Fundació Noguera 1995 (Col. Textos i Documents, 30). J. HERNANDO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV. Els contractes de venda de rendes (censals morts i violaris) garantits amb vendes simulades de llibres. El llibre, instrument econòmic i objecte de cultura*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», XVIII (Barcelona, 2000), 7-222.

2. G. CAMPS, *Cinc-cents anys de la primera edició catalana de la Bíblia*, dins «Revista Catalana de Teologia», III (1978), 9-13. Guiu Camps cita l'obra de M. Madurell sobre el llibre en col.laboració amb J. Rubió i Balaguer, *Documentos para la Historia de la imprenta i la librería en Barcelona (1474-1553)*, Gremio de Editores, de Libreros y de Maestros Impresores, Barcelona 1955. Vegeu també sobre la traducció, i presència en les biblioteques dels barcelonins, de la Bíblia en llengua catalana: J. PERARNAU, *Aportació al tema de les traduccions bíbliques catalanes medievals*, dins «Revista Catalana de Teologia», III/1 (1978), 16-97. Sobre la recuperació de la traducció: J. BONET I BALTÀ, *La Bíblia en llengua vulgar en els Països Catalans després de l'autorització emesa per la Inquisició*, dins «Revista Catalana de Teologia», IV/1 (1978), 167-211. El cas i situació paral·lela de València és presentada per Jordi VENTURA, *La Bíblia valenciana. Recuperació de la història d'un incunable en català* (Biblioteca Torres Amat, 12), Curial, Edicions catalanes 1993, 240 pp., amb la recensió publicada en aquestes pàgines d'«ATCA», XIII (1994), 442-444.

versos objectes i llibres, en realitat la garantia d'una venda d'un violari, feta l'any 1494. La nota marginal del protocol especifica que «l'anquissidor féu crida que les Bíblies en pla e Avangelis se possasen en son poder» [doc. 2].

La mateixa crida es repeteix en un altre instrument de venda d'un altre violari. En aquest cas la requisitòria de l'inquisidor consta en un bitllet o nota que es troba dins el protocol [doc. 3]. Tanmateix, aquesta crida o exigència no devia ésser observada, perquè hom pot veure en inventaris, i en els encants posteriors, almenys fins el decret del 1498, *Bíblies i Evangelis* en llengua catalana sense que consti llur lliurament als inquisidors.³

1

1492 juliol 30 - 1492 agost 25. Barcelona

Inventari dels béns d'Antoni Jaume Sa Pila, ciutadà de Barcelona. Hom trobà una Bíblia en llengua vulgar que fou lliurada als inquisidors per a ésser cremada a la Plaça del Rei.

AHPB, Joan Marc MIQUEL, *Secundus liber inventariorum et encantuum*
1492-1523, fol. 286.

«[...] Item, altre libre apellat la *Víbbia* en vulgar, scrit en pregamins, ab capletres d'or, de forma maior, ab cuberta de posts de cuyro leonat. E finex en lo segon corandell de la primera carta «lo Nilus e coria». E comensa en lo derrer corandells^a «als hòmens luxoriosos». [...]»

«La dita *Víbbia* é-stada^b portada per lo honorable en Johan Claperós e per lo notari devall scrit als inquisidors, qui aquella han cremada públicament en la plaça del rey ab moltes altres».

^a corandells *sic al ms i segueix ratllat* apo -

3. Aquest és el cas de l'inventari, datat l'any 1495, dels béns d'Antic Martí, mercader, ciutadà de Barcelona, que posseïa, entre d'altres llibres, els *Evangelis en pla* (AHPB, Lluís Carles MIR, *Plec d'inventaris i encants* 1493-1500). També posseïa els *Evangelis en pla* Bartomeu Joan, violer, ciutadà de Barcelona, com consta en l'inventari i l'encant dels seus béns fets l'any 1495. Aquests *Evangelis* foren comprats pel prevere de Barcelona Joan Palomera (AHCB, Arxiu Notarial, I - 18). Pere Germà, porter del rei, ciutadà de Barcelona, segons l'inventari dels seus béns i l'encant, datats també l'any 1495, posseïa el *Saltiri*, la *Flor de la Bíblia* i el *Gènesi*, tots en llengua catalana (AHCB, Arxiu Notarial, I - 18).

2

1494 gener 30. Barcelona

Pere Soles, assaonador, ciutadà de Barcelona, lliura a Francesc Oliver de Casoles, com a garantia en la venda d'un violari, mitjançant un instrument de venda simulada, diversos objectes i tres llibres: una Bíblia i els Evangelis en pla o llengua vulgar, i el Primer Libre del Cristià de Francesc Eiximenis. La Bíblia i els Evangelis varen ésser lliurats a l'inquisidor.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual* 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.

«Item, vendo^a vobis, mediante Michaeli^b Salvat^c, un manto negre, ubert debant, ab una beta negra cosida de seda. Item, un sayo negre ubert, de pell de mosquetes. Item, un gipó de drap scur ab colar et mitges mànegues de morat de grana, ab son drap scur de pistes. Item, unes calses vermelas usades. Item, una *Blíbia* en paper, en pla, de stampa, cornada. Item, un libre dels *Avengelis* en pla, cisternat de pergamí, scrit de ploma, ab cubertas vermelas, ab un sayol d'oripell en lo mig. Item, altre libre en paper, de stampa, apellat *Lo Primer del Crestià*. Deducens vobis in posecionem corporalem *et cetera*. Cedens et mandans *et cetera*. Quibus iuribus et accionibus predictis *et cetera*. Ego enim. Precium est VIII librarum *et cetera*. Et ideo *et cetera*. Dando et remitto *et cetera*. Insuper convenio et pomito *et cetera*. Et pro hiis obligo omnia bona mea *et cetera*. Et iuro.

Testes predicti».

«Item, in alio instrumento^d, firmavit apocham in presencia dictorum testium

Item, dictus Petrus Soles dedit facultatem potestatemque dicto Francischo Oliverii quod possit legere dictos libros utendos bene. Testes predicti».

Els ítems que fan referència als tres llibres: *Blíbia*, *Avengelis*, *Lo Primer del Crestià*, varen ser ratllats al manuscrit i hom escriví interlineat «un qualder gran». I al marge esquerre: «Cobra lo dit Soles tres lliures per ço com l'anquissidor féu crida que les *Blí-blies* en pla e *Avengelis* se possasen en son poder».

^a Damunt el nom, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma ^b Michaeli sic al ms ^c Michaeli Salvat interlineat ^d Damunt el mot instrumento les dues ratlletes de la ferma.

3

1494 abril 14. Barcelona

Jaume Armenter, barreter, ciutadà de Barcelona, lliura a Pere Miquel Carbonell, notari, ciutadà de Barcelona, com a garantia en la venda d'un violari, mitjançant un instrument de venda simulada, diversos llibres, entre els quals hi ha una Bíblia, que va ésser posada en poder de l'inquisidor.

AHPB, Antoni Benet JOAN, *Manual* 1492, novembre, 30 - 1495, febrer, 4, s.n.

«Item^a, in alio instrumento, vendo vobis mediante [Michaele Salvat], curritore phelpe, primo un libre de stampa appellat *Agustinus, De civitate Dei*, ligat ab posts. Item, altre libre appellat *Quadresimale*^b, ligat ab cubertes de pergami. Item, una *Bliblia* en paper, en pla^c, de stanpa, ligat ab posts. Item, un altre libre appellat *Nicholau de Lira*, de stampa, *super Testamentum Novum* cum addicionibus circa finem. Item, un^d libre appellat *Speculum virtutum*, scrit de ploma, en paper, ligat ab posts. Item, altre libre appellat *Canonicum seu defensorium ordinis Sancti Agostini*, de stampa, ligat ab posts. Item, un altre libre appellat *Cadragesimale Roberti*, ligat ab posts. Item, mitga *Bliblia* en pergamins, qui comensa ab letres de vermaló «Chramacio et Eliodoro Jeronimus», ligat ab posts, scrit de mà. Item, altre libre appellat *Suma Angelica*, de stampa, l'altra molt prima, ligat ab posts. [...] los dits libres^e, X^f en nombre, en quiscun, ço és, en lo dintra [...] ha scrit Jacobus Armanter. Item, un *Sínbol*, casi discordat, ab cuberta de fusta, de la forma mitgana, sens clau. Inducens ,et cetera'. Cedens vobis omnia iura ,et cetera'. Quibus iuribus ,et cetera'. Ego enim ,et cetera'. Precium es X librarum. Et ideo ,et cetera'. Et pro hiis obligo omnia bona mea ,et cetera'. Et renuncio ,et cetera'. Testes predicti».

«Item^g, firmavit apocham».

[*Bitllet o nota dins el protocol*]

«L'anquissidor féu crida que la dita *Bliblia* en pla se possàs en son poder».

^{aba} *Damunt el mot Item, dues ratlletes obliqües per a indicar la ferma* ^b *Quadresimale s'ic al*
^c *ms* ^e *en paper, en pla: «consta amb crida al bitllet o nota que es troba dins el protocol»* ^d *Segueix ratllat a*
^f *libres interlineat i escrit damunt dies ratllat* ^g *Segueix ratllat lliures* ^g *Damunt el*
^g *mot Item, les dues ratlletes de la ferma.*